

Expanding the Functionality of Law in Life of Contemporary Civilization

UDC: 130.2+34.03+008

DOI: <https://doi.org/10.15421/172320>**Stovpets Oleksandr**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8001-4223>, a.stovpets@gmail.com**Kulichenko Volodymyr**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3761-6330>, vvkphilosoph@ukr.net*Odessa National Maritime University (Odessa, Ukraine)*

Abstract

The **relevance** of this research is explained by realizing the universalization of the basic principles and approaches used in conflict resolving in the civilized world. The totality of the studied trends allows us to talk about the processes of legal globalization, which involves the creation of a global legal space, with a gradual convergence of national legal systems.

Main purpose is to provide research of the existing trends in the integration between legal institutions, as well as studying the foundations of legal globalization, and assessing the overall potential for convergence between legal systems under the influence of key modern factors.

Methodology of research is based upon the analytical method (which allows for a detailed study of certain areas of legal relations where the integration is most intensive), along with dialectical and systemic approaches.

Results. The article outlines the general context of the current geopolitical, socio-cultural, economic, and technological reality in which human civilization is living. The degree of functional complexity of law is increasing, and the subject matter of its focus is expanding in two different planes – local and transboundary. It is designed to reconcile the interests of private and public law subjects of domestic and global ranks.

Conclusions. Integration processes covering all spheres of life in today's society have become a significant factor for expanding the essential functional characteristics of law and its regulatory potential within a complex system of life. However, without maintaining an optimal balance between the multidirectional vectors of legal normativity, the whole legal mechanism risks losing its effectiveness as a means of achieving a harmonized arrangement of human behavior in the social and natural environment. Such a balance would guarantee the self-preservation of humanity, coherence of organizational forms of its existence, and further safe development. Therefore, expansion of the law functionality in contemporary civilization realities should be carried out in a moderate manner.

Keywords: law, security, civilization, integration, globalization, convergence, functionality

Розширення функціональності права в сучасних цивілізаційних реаліях

Стовпець Олександр, Куліченко Володимир*Одеський національний морський університет (Одеса, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження обумовлена усвідомленням універсалізації основних принципів та підходів, які застосовуються при вирішенні конфліктів у цивілізованому світі. Сукупність вивчених трендів дозволяє говорити про процеси правової глобалізації, котра передбачає створення загальносвітового правового простору, у якому відбувається поступова конвергенція національних правових систем.

Мета статті бачиться у дослідженні існуючих напрямків інтеграції правових інститутів, а також у вивченні підстав правової глобалізації та оцінці загального потенціалу конвергенції між правовими системами під впливом ключових сучасних факторів.

Основу методології дослідження складає аналітичний метод, який дає змогу детально вивчити окремі сфери правовідносин, у яких інтеграція відбувається найбільш інтенсивно, а також діалектичний та системний підходи.

Результати. У статті окреслено загальний контекст нинішньої геополітичної, соціокультурної, економічної й технологічної реальності, у якій перебуває людська цивілізація. Ступінь функціональної складності права зростає, а предметне поле його спрямування розширюється. Людство, за допомогою права, прагне винайти певні "рецепти" стабілізації світових проблем.

Висновки. Інтеграційні процеси, що охоплюють практично всі сфери життєдіяльності суспільства, стали вагомим чинником розширення сутнісних функціональних характеристик права та його регулятивних потенцій у складній системі життя. Однак без дотримання оптимального балансу між різноспрямованими векторами правової нормативності, остання ризикує втратити свою ефективність як засіб досягнення такої особливої впорядкованості поведінки людини у соціальному та природному середовищі, яка б гарантувала самозбереження людства, узгодженість організаційних форм його існування, та подальший безпечний розвиток. Отже, розширення функціональності права в сучасних цивілізаційних реаліях має відбуватися помірно.

Ключові слова: у право, безпека, цивілізація, інтеграція, глобалізація, конвергенція, функціональність

Вступ.

Розмірковуючи про **актуальність** досліджуваної проблематики, необхідно враховувати контекст нинішньої геополітичної, соціокультурної, економічної й технологічної реальності, у якій перебуває людська цивілізація. Універсалізація основних принципів та підходів, які застосовуються при вирішенні конфліктів у цивілізованому світі, дозволяє говорити про процеси правової глобалізації, котра являє собою сукупність тенденцій зі створення загальносвітового правового простору, у якому відбувається поступова конвергенція національних правових систем, хоча й досі достатньо сильні регіональні політико-правові, етичні й культурно-правові традиції. Однак процес інтеграції правових практик та їхньої уніфікації виглядає як сильний і незупинний тренд.

Серйозних успіхів в цьому напрямку людство вже досягло в окремих приватноправових галузях, таких як корпоративне право, торгове право (в т.ч. створення ряду міжнародних конвенцій, зведень торговельних звичаїв та правил тлумачення договірних норм), цивільне судове провадження (формування єдиних стандартів правового регулювання відносин транснаціонального характеру, включаючи питання підсудності, правила сповіщення сторін про позов, заходи забезпечення позову, правила доступу до доказів і представлення доказів, преюдицію, структуру судового розгляду і загальні вимоги до виконання судових рішень), страхове право, банківське право. В галузях публічного права також проглядаються очевидні тенденції до інтеграції та створення наднаціональних механізмів правового регулювання, наприклад, функціонування Міжнародного кримінального суду, підсудність якого поширюється на злочини проти миру і безпеки людства та має екстериторіальний характер (нещодавно цим Судом був створений серйозний прецедент щодо притягнення до відповідальності очільника держави-агресора, яка до того ж поки що є активним членом Ради Безпеки ООН).

В свою чергу, в кримінальному судочинстві представлені всіма визнані міжнародні стандарти прав людини, закріплені в Загальній декларації прав людини та у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (заборона катувань та іншого жорстокого чи принижувального поводження із ув'язненими і полоненими, презумпція невинуватості, право на ефективне поновлення порушених прав, право на захист у суді та на справедливий судовий розгляд). До цього слід додати і роль інформаційного чинника, маючи на увазі, що всі процеси функціонування правових інститутів пронизані впливом інформаційних технологій. Усе це в комплексі спонукає нас уважніше подивитися на перспективи розширення функціональності права в сучасних цивілізаційних реаліях.

Основною **метою** даної статті є дослідження існуючих напрямків інтеграції правових інститутів, а також вивчення підстав правової глобалізації та оцінка загального потенціалу конвергенції між правовими системами під впливом ключових сучасних факторів.

Ступінь **наукової розробленості** досліджуваної проблематики можна оцінити як такий, що потребує поглиблення. У наших дослідженнях ми спираємося на публікації, що вивчали рівні взаємодії між підсистемами права, суспільства та держави (Cotterrell, Nobles, & Schiff, 2017), на дослідження феноменів свободи і демократії у процесі розбудови глобального світового порядку та космополітичних механізмів управління (Held, 2013; Rhodes, 2018), й на ті, що аналізували екологічні імперативи в житті людства (Dahms, 2020; Moxley, 2022; Yilanci, 2023), й ряд інших. Частково стали в нагоді й окремі власні розробки, присвячені роздумам щодо статусу громадянського суспільства в умовах застосування державою екстраординарних повноважень (Stovpets, 2021), висвітленню конституційних принципів забезпечення прав людини (Stovpets, Kukshynova, & Stovpets, 2021), а також переосмисленню інтерпретацій свободи і справедливості у англійській ліберально-правовій традиції (Borinshtein et al., 2021).

В **основу методології** дослідження покладено аналітичний метод (який дає змогу детально вивчити окремі сфери правовідносин, у яких інтеграція відбувається найбільш інтенсивно), а також діалектичний та системний підходи.

Результати дослідження.

Завдяки своєму сутнісному призначенню бути засобом врегулювання конфліктів у просторі існування різноспрямованих суб'єктивних інтересів, які формуються і реалізуються в багаторівневій системі суспільних відносин, право, починаючи з "ембріональних" форм свого існування, демонструвало характер, далекий від одновимірності, а іноді і внутрішньо суперечливий. Крім того, у фундаментальній основі власної організації, правові норми мають бути влаштовані таким чином, щоб їх можна було розглядати одночасно як "закони примусу" і "закони свободи". Держава повинна докладати майстерних зусиль, щоб одночасно гарантувати і те, й інше. Тобто, з одного боку, кожна особа (під юрисдикцією даної держави) має спонукатися до правомірної поведінки, яка в окремих сферах життя доволі категорично санкціонується системою норм, а з іншого – має бути всім очевидно легітимність приписів, що завжди забезпечує можливість виконувати норми з повагою до закону (коли присутнє усвідомлення свободи як "усвідомленої необхідності", і відповідна згода громадянина виконувати правила в результаті особистої переконаності у їхній правильності та необхідності).

Іншими словами, для кожної правової системи фундаментальним питанням є її "сутність", яка розкривається через орієнтацію на забезпечення непорушної свободи суб'єктивного волевиявлення в розумних межах, із паралельним встановленням чітких приписів, за допомогою яких така свобода (щоб вона не перетворилася на свавілля) обмежується і спрямовується на її утримання в певних нормативних рамках. Зокрема, у просторі демократичних правових систем ця іманентна суперечність права вирішується шляхом синтетичного "дозвільно-заборонного" тлумачення його змісту за умови пріоритетності ідеї свободи по відношенню до ідеї примусових зобов'язань. По суті, тут принцип права є вимогою сповідування свободи як найвищої цінності, а отже, і вимогою легітимності.

Ідея права виражена у формі належності, вона не є рефлексивною, вимога свободи в демократичних суспільствах представлена як "першочерговий обов'язок". Однак сповідування свободи на рівні закону зумовлює свободу вибору і рефлексію на рівні правової норми. Ви вільні обирати будь-яку поведінку, але позитивно оцінюватиметься лише ваша виправдана свобода, яка в нормі має характер дозволу-заборони. Тобто в цьому контексті обов'язок і примус розглядаються лише як корелятивні засоби гарантування і забезпечення правової свободи, але не навпаки. Відповідно, свобода, у такий спосіб реалізована як "примусовий обов'язок", набуває тиранічних ознак. Подібні достатньо нетипові погляди на феномен свободи можна зустріти в деяких сучасних філософсько-політичних роботах (Rhodes, 2018).

Адже в будь-якій правовій системі існують численні дилеми, пов'язані з координацією підходів приватного та публічного права. Останні два аспекти перебувають у "парадоксальному", на перший погляд, взаємозв'язку. З одного боку, вони виявляють взаємовиключні показники своїх "детермінант потреб" і цілей (оскільки особисті й комунітарні інтереси здебільшого не співпадають, а інколи навіть антагоністичні). З іншого боку, розглянуті рівні права включають в себе діалектику їх функціонування, відповідно до якої вони стають невід'ємними складовими процесу правореалізації, що набуває своєї якісної визначеності та збалансованості завдяки взаємній рівноправності цих опозиційних складових.

Реалізація приватних інтересів може бути гарантована лише тоді, коли вона забезпечена обов'язками відповідних осіб, діяльність яких врегульована нормами публічного права. Реалізації приватних інтересів кореспондують певні обов'язки. В іншому випадку не буде правової можливості вимагати такого виконання, а отже, пов'язані з цим суб'єктивні запити не можуть розглядатися як право. Навпаки, норми публічного права визнаються нормами соціальної поведінки громадян лише

тоді, коли ці норми деонтологічно узгоджуються з етичними прагненнями індивідуальної громадянської автономії. Тому будь-яке обґрунтування приватно-правових інститутів тісно пов'язане з оптимізацією їх співвідношення із публічним правом, і лише в міру її вирішення можна говорити про правову саморегуляцію суспільства, передбачену самою ідеєю демократії (Cotterrell, Nobles, & Schiff, 2017). "Оптимальність" зазначеного співвідношення по суті визначається тим, наскільки нормативність кожного з цих правових утворень формується "знизу" (тобто в реальному житті, в суспільних відносинах, зусиллями та активністю їхніх учасників) і піднімається до рівня закону та забезпечується владою "зверху", а не навпаки. Адже інтерес, соціалізований правовою нормою, захищається самими громадянами настільки, наскільки він спрямований на забезпечення їх власного добробуту і, в першу чергу, відповідає їхнім приватним інтересам.

З цієї точки зору, наприклад, необґрунтованим видається поширений у вітчизняній фінансовій науці підхід, згідно із яким фінанси є засобом забезпечення інтересів насамперед держави (зокрема, через "первинне" та "повторне" оподаткування, тобто шляхом вилучення у власність держави як створеної виробником доданої вартості, так і раніше оподаткованої), оскільки відсоток такого вилучення часто нівелює економічну зацікавленість у приватному секторі. Зрештою, нормативно-правова база, відповідно до якої регулюються ці фінансові відносини, в деяких аспектах виявляє протиріччя з умовами своєї легітимності з точки зору принципу рівної суб'єктності, перетворюючись таким чином на "фінансового шахрая" в очах середнього громадянина. Сьогодні все ще доводиться констатувати, що вираження та захист інтересів інших, окрім держави, суб'єктів фінансових правовідносин у постсоціалістичних країнах відіграє другорядну роль і, по суті, їхні інтереси розглядаються лише з позицій сприяння максимальному задоволенню публічного інтересу. Відповідно, актуалізуються питання реформування фінансово-правових інститутів у напрямі їх трансформації з фінансово-хибного інструменту (як засобу реалізації односторонніх фінансових інтересів держави, яка очевидно домінує над суспільством) – на ефективний засіб узгодження фінансових інтересів держави і суспільства на паритетних принципах (коли держава більш зважає на інтереси первинних виробників доданої вартості). Ці інститути мають стати засобом досягнення довгострокового взаємовигідного компромісу між державою та суспільством у сфері публічних фінансів. Зокрема, оскільки право публічної власності є похідним від права приватної власності, перше принципово неможливе без другого. Зрозуміло, що справжнім покликанням правового регулювання фінансової системи є легітимне поєднання,

оптимізація та гармонізація природних прав і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин щодо публічних фінансів у рівній мірі. Це був лише один з прикладів *взаємодії різних підсистем* правової системи.

При визначенні та обґрунтуванні правової нормативності, покликаній регулювати суспільні відносини навіть в окремих (відносно "закритих") національно-державних межах, необхідно враховувати досить розгалужену систему цільових параметрів, здатних впливати на спрямованість і "силовий потенціал" дії закону, в якому ця нормативність матеріалізується (Ноеске, 2002). Однак, коли мова йде про сучасне демократичне суспільство, ключовою рисою якого є його "онтологічне тяжіння" до набуття форм структурно-організаційної та функціональної "відкритості", діапазон оцінок *ступеня виправданості* діючих у ньому правових інститутів і норм значно розширюється.

Насамперед, це пов'язано із розширенням правового поля за рахунок його "інтернаціоналізації" та масового залучення населення до участі в політико-правових процесах через зростаючу мережу громадянського суспільства. Відповідно, збільшення сфер дії права, що є результатом інтенсивного зростання ділової активності суб'єктів правової системи (як фізичних осіб, їх груп, так і юридичних осіб), зумовлює глобальність правової діяльності та глобалізацію правовідносин, і це вимагає пошуку адекватних механізмів опосередкування правових контактів (конструктивної діяльності та поведінки) наднаціонального рівня. Узяти хоча б лише таке явище, як електронна торгівля на міжнародних інтернет-платформах (eBay, Amazon, AliExpress, Joom, тощо) або популярні міжнародні сервіси в туристичній індустрії (Booking, FlixBus, AirB'n'B, тощо) – вони очевидно потребують універсального правового регулювання, яке б забезпечувало належні та *всім зрозумілі* стандарти якості та безпеки. Регулятивний потенціал права вимагає втручання в ці нові сфери життя, пронизані транснаціональними соціальними зв'язками та інтересами. І дійсно, ми бачимо поступову, повільну, але незупинну правову стандартизацію основних сфер соціально-економічної реальності, в умовах переходу сучасної цивілізації до цінностей плюралістичної демократії, утвердження цінностей постіндустріального суспільства в глобальному масштабі, та поступового "вростання" національних соціальних систем у єдину глобальну інформаційну систему із багатьма детермінантами.

Очевидно, що і ступінь функціональної складності права теж зростає: предметне поле його спрямування розширюється одночасно у двох різнопорядкових площинах – "внутрішній" (локальний) і "зовнішній" (регіональний і глобальний). Подібно до того, як у межах першої площини воно покликане узгоджувати інтереси суб'єктів приватного і публічного права

внутрішньодержавного рангу, на рівні другої площини "елементарними" суб'єктами виступають вже держави і наддержавні інститути (Vogt, 2007). Тому у контексті політико-правової глобалізації та розширення функціональності права, ситуація має оцінюватися не лише з точки зору досягнення "внутрішньої" рівноваги суб'єктивних інтересів у межах конкретної національної правової системи, а й з точки зору показників відповідного балансу за її межами – у сфері зовнішньої політики та міжнародно-правових комунікацій. Крім того, існує необхідність гармонізації національного та міжнародного права, оскільки зміст першого значною мірою визначається нормативними стандартами другого, які, у свою чергу, набувають чинності на території конкретної країни лише через імплементацію в систему національного права.

Завдяки поступовому розширенню змісту права відносно його вузьких національних рамок, у процесі інтернаціоналізації й глобалізації окремих правових норм, з'являється можливість трактувати правовий статус будь-якого людського індивіда не тільки як громадянина держави, а й як людини і громадянина взагалі. Відповідно, у зв'язку з цим додається, по-перше, визначення змісту та обсягу невід'ємних суб'єктивних прав і свобод, що перебувають під гарантіями національного уряду (він їх не дарує, бо ці права і свободи приналежні людині "від природи", а держава лише покладає на себе зобов'язання належним чином захищати їх); по-друге, усвідомлюється необхідність щодо відповідності нормативної основи регулювання – умовам непорушності цих прав, що стає зрештою основними критеріями легітимності будь-якого закону або правового механізму його імплементації в систему суспільних відносин.

Така переорієнтація правових пріоритетів з "права держави" на "право людини", очевидно, зумовлює подальший розвиток правового регулювання в напрямку його гуманізації. Однак слід відзначити і зворотний бік цього процесу: поряд з цілком позитивними аспектами зазначеного еволюційного вектору, існує і своєрідний антропологічний парадокс глобалізації, який полягає в тому, що кількість залучених до процесу значно менша, ніж кількість виключених! Сьогодні в світі кількісно переважають люди, які відчувають на собі негативні наслідки глобалізації – населення менш розвинених країн сприймається, насамперед, як дешева робоча сила. Міграція населення з "країн глобального Півдня" до "країн глобальної Півночі", яка є наслідком природного інстинкту щодо самозбереження й прагнення покращити свої життєві умови та перспективи, а також потік промислових товарів, послуг, капіталу жорстко контролюються, так само як і експорт сільськогосподарської продукції з "глобального Півдня". Це є фактором загострення процесу прогресивного зростання частини людства, виключеної з простору можливостей досягти успіху

в сучасному соціальному, економічному, культурному і політичному прогресі. Тож людство нині потребує справжньої солідарності (Sciortino, 2007).

Зворотною стороною соціальної сегрегації є те, що зростає рівень злочинності на ґрунті етнічних, расових, міжконфесійних та інших конфліктів, і це загрожує верховенству права як на національному, так і на міжнародному рівнях. Таким чином, сфера правового регулювання значно розширюється з огляду на необхідність забезпечення правових засобів запобігання та врегулювання таких конфліктів (Held, 2013, с. 276). Проте за умови подальшого посилення дисонансу між номінальним статусом людського індивіда як "головної мети" суспільно-політичного і правового прогресу, та реальним перетворенням переважної більшості з людей на засіб, що використовується меншістю для збереження і примноження свого добробуту, ймовірно, поглиблюватиметься "антропологічна криза" глобалізації, головним проявом якої є збільшення ступеня "відчуження" індивіда від суспільства та сплеск антисоціальної агресії. Підтвердженням цього є активізація терористичної діяльності, де суб'єктами реалізації виступають не політичні, релігійні чи інші угруповання, а окремі особи (терористи-одиночки), які регулярно вчиняють масові "шутинги", особливо в США (Sanchez, 2018).

У сучасних дослідженнях (Dahms, 2020; Moxley, 2022) ці кризові стани і тенденції характеризуються як зумовлені насамперед тим, що, розширюючи своє панування над світом, людина в гонитві за безпекою, комфортом і владою обзавелася цілим арсеналом різноманітних пристроїв і винаходів, втрачаючи ті якості, які дають їй можливість жити в її первісному незайманому природному середовищі. Останнім часом баланс між прогресом і культурою людини, між прогресом і біофізичними можливостями серйозно порушився. Тому нинішній рівень психологічної адаптації людини до штучності і швидкого темпу сучасного життя дуже далекий від задовільного. Ігнорування цих нагальних проблем може призвести до найсерйозніших, непоправних наслідків як для людини як особистості, так і для суспільства в цілому.

Слід також зазначити, що розвиток постіндустріальної цивілізації об'єктивно вимагає змін в усіх правових інститутах. Амбівалентність прогресу надає людині нечувані раніше можливості для самореалізації в природному і соціальному житті, та водночас підвищує ступінь ризику, пов'язаного із використанням нових технологічних можливостей проти "собі подібних", і до того ж має негативний ефект у вигляді численних екологічних проблем, викликаних порушенням рівноваги між суспільством і природою (Rosa, 2010; Yilanci, 2023). Це і негативний техногенний вплив на довкілля, і багаторазове перевищення темпів виснаження природних ресурсів по відношенню до швидкості їхнього відновлення,

і глобальне потепління, і багато інших проявів екологічної кризи в сучасному світі.

Таким чином, в системі правового регулювання додатково виникає необхідність не тільки нормалізації міжсуб'єктних відносин у суспільстві, а й забезпечення екологічної безпеки людства. Адже такі проблеми не можуть бути вирішені лише на місцевому чи національному рівні. Їхній масштаб має бути розширений до рівня планетарного, й здобути відповідного осмислення на рівнях правосвідомості і правотворчості, тому що існує реальна потреба докласти спільні та тісно скоординовані зусилля урядів усіх країн щодо оптимізації динамічної рівноваги між соціальними та природними процесами.

Глобальний та комплексний характер екологічних проблем позначився, по-перше, на ключових напрямках розвитку сучасного міжнародного права (зокрема, на його концентрації на питаннях розробки нормативних засад раціонального природокористування та налагодження ефективного контролю у цій сфері). По-друге, масштабність цих проблем призвела до того, що в правових системах усіх сучасних держав з'явилася екологічне право, ідеологічною основою якого є забезпечення стандартів екологічної безпеки та сталого розвитку. Екологічний фактор повсюдно впливає на еволюцію права, тому можна говорити про одну з найважливіших тенденцій сучасного правового розвитку – про "екологізацію" права. Зростання ролі екологічного фактору в суспільному житті вимагає всебічного врахування екологічних норм у регулюванні господарської діяльності. І немає сумнівів, що роль екологічного права як галузі та ступінь його глобалізації буде посилюватися й надалі, допоки антропологічний тиск на довкілля не носитиме загрозового характеру.

Це був ще один ілюстративний приклад розширення функціональності права в сучасних цивілізаційних реаліях. Іншими словами, на даному етапі культурно-цивілізаційного розвитку людського суспільства, при визначенні та обґрунтуванні нормативних засад правового регулювання різних сфер нашого буття, доводиться враховувати увесь комплекс економічних, соціальних, політичних, антропологічних, моральних, релігійних, екологічних та інших чинників, у середовищі яких постають питання щодо осмислення усієї сукупності об'єктивних умов та наслідків розвитку цивілізації. І хоча такі наслідки часто пов'язують із так званим втручанням "антропного фактору" у світовий порядок, вони, врешті-решт, стають об'єктивною реальністю, яка, незалежно від різного суб'єктивного ставлення до неї, вимагає ретельного впорядкування (насамперед, нормативно-правовими засобами). А по мірі того, як людство стає все більш глобально інтегрованим, нормативно-правові засоби різних локальних рівнів вимагають постійного узгодження та універсалізації.

Таким чином, можна сказати, що сучасний прогрес має багатосторонній характер. Тож доречно говорити не тільки про наслідки, викликані глобалізацією, інформатизацією, діджиталізацією, але й про причинно-наслідкову обумовленість подальшого розвитку глобальних інтеграційних процесів тими або іншими результатами людської діяльності, які неможливо контролювати інакше, ніж на глобальному рівні координації міжнародних відносин за посередництвом правових інструментаріїв.

Як було вдало охарактеризовано у передмові до відомої праці Д. Хелда "Демократія і глобальний порядок", сьогодні класична теорія і практика демократичного розвитку стикаються із серйозними викликами і потужною опозицією, які визначаються новітніми суспільно-політичними тенденціями: "Ключові традиції демократичного мислення, насамперед ті, що походять від республіканізму, лібералізму та марксизму, піддаються серйозним сумнівам перед обличчям основних подій двадцятого століття" (Held, 2013, с. 9). Серед них, зокрема, згадується динамічний розвиток глобальної економіки, що періодично призводить до зміни технологічного укладу, наступної закономірної дестабілізації та серйозних ускладнень (як всередині країн, так і в міжнародних відносинах), які вже не піддаються контролю з боку будь-якого окремого національного уряду. І це стимулює пошук колективних рішень, що ґрунтуються на принципах міжнародного права.

Людство, за допомогою права, прагне винайти певні "рецепти" стабілізації зазначених проблем. Так, відповіддю на стрімке зростання транснаціональних відносин й підсилення конфліктності, стала поява нових форм колективного прийняття рішень за участю різних держав, міжурядових організацій та політичних блоків. З'явилися універсальні конвенції, що впорядковують правовідносини в самих різних сферах життя. Зміна економічної формації також супроводжується розширенням масштабів та інтенсифікацією транснаціонального функціонування системи комунікацій, і на тлі цих процесів розвивається "інтернет-право", як важлива частина інформаційного права. Зміна військових технологій та осучаснення озброєнь, а також загострення військово-політичної обстановки в різних частинах світу (і особливо – нинішня жаклива війна в Україні, спричинена російською агресією) вимагають особливої реакції міжнародної спільноти, що також отримує відповідного юридичного оформлення. Окремою бідною нависає цілий спектр вище згадуваних проблем стосовно людського впливу на довкілля: надмірне споживання невідновлювальних ресурсів планети, глобальне засмічення, руйнування озонового шару та підсилення "парникового ефекту", зникнення лісів і зменшення тваринного розмаїття, деградація водного фонду – хоча ці проблеми

виникають в різних площинах людського буття, однак загальним для них усіх є те, що вони не визнають національних кордонів. А раз так, тоді й механізми правової регламентації підходів щодо вирішення зазначених проблем мають ставати більш гнучкими та універсальними, тож функціонал права буде поступово розширюватися.

Висновки.

Зрозуміло, що описані умови і проаналізовані вище тенденції суспільно-політичного, соціально-економічного і науково-технічного розвитку вимагатимуть нових методологічних підходів і моделей обґрунтування *правових засад* регулювання процесів у системі "людина – цивілізація – природа". Ці моделі є багаторівневими, а правові підходи різняться, оскільки в сучасному світі реалізація регулятивного потенціалу права необхідна не лише у контексті міжсуб'єктних відносин, що регулюються на основі національних інститутів приватного та публічного права, а й на рівні міжнародних відносин регіонального та глобального масштабу.

Розширення функціональності права виглядає логічно виправданим, якщо зважати на те, що сучасна людська цивілізація – якою б розширеною та неоднорідною вона не була всередині – все ж являє собою органічне ціле, та перебуває на стадії системної, багатоаспектної та різнорівневої інтеграції (щоправда, із певними відкатами назад, які справляють інколи враження про "деглобалізацію"). Глобальна соціально-економічна, культурна, демографічна і технологічна інтеграція, й подальше підсилення взаємозалежності світу є неминучим процесом та безальтернативним трендом. Інтеграція ця відбувається на рівні різноманітних співіснуючих нині державно-правових, економіко-фінансових і суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-етичних, матеріальних і духовних цінностей. Увесь комплекс цих явищ та відносин спричинив зміни і в правовій сфері, яка є похідною від базових процесів інтеграції та втілюється в пристосуванні права до потреб територіальної та економічної глобалізації. Правову ж глобалізацію можна визначити як процес створення єдиних правових принципів і методів правового регулювання, а також спільної системи правозастосування, із метою формування єдиної юридичної основи для наднаціональних механізмів впорядкування людських стосунків. Такий наддержавний характер права, його комплексність забезпечують створення універсальних правил функціонування різних підсистем усередині людської цивілізації.

Таким чином, інтеграційні процеси, що охоплюють практично всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства, стали вагомим чинником *розширення* сутнісних функціональних характеристик права та його регулятивних потенцій у складній системі життя. Однак без дотримання

оптимального балансу між різноспрямованими векторами правової нормативності, остання ризикує втратити свою ефективність як засіб досягнення такої впорядкованості поведінки людини у соціальному та природному середовищі, яка б гарантувала самозбереження людства, узгодженість

організаційних форм його існування, та подальший розвиток. Отже, розширення функціональності права в сучасних цивілізаційних реаліях має відбуватися помірковано, а питання щодо кордонів такого розширення мають стати предметом подальших досліджень.

REFERENCES

- Borinshtein, Y., Stovpets, O., Kukshynova, O., Kisse, A., & Kucherenko, N. (2021). Phenomena of freedom and justice in the interpretations of T. Hobbes and J. Locke. *Amazonia Investiga*, 10(42), 255-263. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.24>
- Cotterrell, R., Nobles, R., & Schiff, D. (2017). *Law, society, and community: socio-legal essays*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Dahms, H. F. (2020). *The challenge of progress: theory between critique and ideology*. Bingley, UK: Emerald Publishing.
- Held, D. (2013). *Democracy and the Global Order: from the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Oxford: Wiley.
- Hoecke, M. (2002). *Law as Communication*. Oxford: Oxford University Press.
- Moxley, D. (2022). *Consumerism in the human services: rationale, evolution, perspectives, and policy strategies*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Rhodes, A. A. (2018). *The debasement of human rights: how politics sabotage the ideal of Freedom*. New York: Encounter Books.
- Rosa, E. A. (2010). *Human footprints on the global environment: threats to sustainability*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sanchez, A. (2018). *An analysis of terrorism and mental health in mass shootings as perceived by the media*. Dissertation, defended at the University of Central Florida, Orlando.
- Sciortino, G. (2007). Bringing solidarity back. *European Journal of Social Theory*, 10(4), 561-570.
- Stovpets, O., Kukshynova, O., & Stovpets, V. (2021). Contemporary constitutional principles and mechanisms of realization of human rights and freedoms in the information realm in Ukraine. *Theoretical & Applied Science*, 08(100), 267-272. DOI: <https://doi.org/10.15863/TAS.2021.08.100.49>
- Stovpets, O. (2021). Legal-philosophic reflections on the status of Civil Society in the context of extraordinary powers implemented by the State. *Law Review of Kyiv University of Law*, 2021/1, 31-37. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2021.04
- Vogt, H.-U. (2007). Convergence in Corporate Governance in the Light of Globalization. *International Conference on Law and Society in 21st Century (Berlin, July 25, 2007)*, (pp. 1-9).
- Yilanci, V. (2023). *Perspectives on ecological degradation and technological progress*. IGI Global.